

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Vliv sociálně znevýhodněného
rodinného prostředí na vzdělávání
dětí**

Jana Koščová, DiS.

Katedra Sociální práce
Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Křížová, Ph.D.
Studijní program: Sociální a pastorační práce
Studijní obor: Sociální a pastorační práce

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Vliv sociálně znevýhodněného rodinného prostředí na vzdělávání dětí napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 3.4.2022

Jana Koščová

Anotace

Bakalářská práce s názvem Vliv sociálně znevýhodněného rodinného prostředí na vzdělávání dětí se zaměřuje na možnosti a přístup těchto dětí ke vzdělávání. Jedním z nejdůležitějších činitelů v této oblasti je rodina, do které se dítě narodí a její vztah ke vzdělání. V práci jsou uvedeny také povinnosti, které rodiče ve vztahu ke vzdělávání svých dětí mají z hlediska legislativy a důležitost předškolního vzdělání. Dále se bakalářská práce zabývá také dalšími činiteli, které mají na danou problematiku vliv, jako je ekonomická situace rodiny, nedostatečné bydlení nebo kulturní, jazykové a etnické odlišnosti. V praktické části jsou uvedeny konkrétní případy, které dokreslují danou problematiku.

Klíčová slova

rodina, vzdělání, školní úspěšnost, integrace

Summary

The bachelor thesis entitled The influence of socially disadvantaged family background for education of children focuses on the possibilities and access of these children to education. One of the most important factors in this area is the family, where the child was born and its attitude to education. There are specified parental duties, which according the law, are connected to education and also the importance of pre-school education. The thesis also deals with other factors, which influence the issue, such as economical situation of family, lack of quality accomodation or cultural, language or etnical differences. The casuistries in the empirical part describe the chosen problems.

Keywords

family, education, school success

Poděkování

Děkuji paní doc. PhDr. Evě Křížové, Ph.D. za její ochotu, pomoc a užitečné rady při vypracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	6
1. Funkce rodiny v socializaci a vzdělávání	8
1.1 Rodina jako první sociální skupina	8
1.2 Funkce rodiny	9
2. Povinná školní docházka v ČR.....	13
2.1 Základní vzdělávání.....	13
2.1.1 Možnosti individuálního vzdělávání	14
2.2 Význam a organizace předškolního vzdělávání	15
2.2.1 Předškolní vzdělávání.....	15
2.2.2 Význam předškolního vzdělávání	16
2.2.3 Přípravenost dítěte na nástup do školy	18
2.2.4 Koncept včasné péče	20
3. Faktory, které zapříčiňují nedostatečnou školní úspěšnost	22
3.1 Ekonomická situace rodiny, problém chudoby	22
3.2 Podmínky bydlení.....	24
3.3 Neúplné rodiny	26
3.4 Vztah rodičů ke vzdělávání a sociální podpora dítěte ve školní přípravě	29
3.5 Integrace dítěte do školního kolektivu, riziko šikany a vyloučení u sociálně znevýhodněných	30
3.6 Děti rodičů z odlišného jazykového a kulturního prostředí.....	32
4. Specifika romského etnika.....	34
4.1 Romská komunita a rodina	34
4.2 Výchova dítěte v romské rodině.....	35
4.3 Postoj romských rodin ke vzdělávání	35
4.4 Romské dítě v základní škole	36
5. Možnosti řešení nepříznivé situace.....	39
5.1 Úloha škol.....	39
5.2 Úloha Oddělení sociálně-právní ochrany dětí	40
5.3 Stabilizace rodiny	41
6. Praktická část.....	44
6.1 Kazuistika 1	44
6.2 Kazuistika 2	49
Závěr.....	52
Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů	55
Jiné zdroje.....	56

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma Vliv sociálně znevýhodněného rodinného prostředí na vzdělávání dětí. Rodina je první společenskou skupinou, se kterou se dítě v životě setkává. Právě rodina, do které se dítě narodilo má naprosto zásadní vliv na budoucí školní úspěšnost dítěte.

Na vzdělání dítěte mají vliv i další faktory, zejména stabilita rodiny, v které vyrůstá, fakt, zda je v jeho životě přítomen pouze jeden rodič nebo oba dva a zda má podporu i od ostatních členů široké rodiny. Právě chudoba rodin a nedostatečné finanční zabezpečení může vést k zanedbávání školní docházky. Situaci dětem znesnadňuje také časté stěhování rodiny, vedoucí k opakované změně školy, kterou dítě navštěvuje a s tím spojené přivykání novým podmínkám a novému školnímu kolektivu.

Na školní úspěšnost dětí v České republice může mít vliv také etnické prostředí, ze kterého dítě pochází, stejně jako lokalita ve které žije. Nejhorší postavení mají vyloučené lokality, ve kterých se u obyvatel kumulují problémy jako nezaměstnanost, exekuce a nedostatečné finanční zabezpečení rodin.

V dnešní době je ve většině naší společnosti vzdělání považováno za hodnotu. Výše dosaženého vzdělání určuje společenské postavení jedince i jeho rodiny. Dosažení vysokého stupně vzdělání umožňuje jedinci získat lépe finančně hodnocené zaměstnání a dosáhnout tak dobré životní úrovně.

I na počátku 21. století žije v naší společnosti skupina obyvatel, pro kterou je komplikované zajistit svým dětem kvalitní vzdělání a pomoci jim tak do budoucna k lepšímu uplatnění na trhu práce. Tato situace se v rodinách generačně opakuje.

Cílem mé bakalářské práce je prozkoumat důvody, které vedou k nižší školní úspěšnosti dětí ze sociálně slabého prostředí a zamyslet se nad tím, jak by bylo možné těmto dětem účinně pomoci a zda již existují v naší společnosti efektivní mechanismy k podpoře těchto dětí.

1. Funkce rodiny v socializaci a vzdělávání

1.1 Rodina jako první sociální skupina

Rodina je nejstarší a nejdůležitější společenskou jednotkou. Lze ji definovat jako skupinu lidí, kteří spolu obvykle sdílejí jednu domácnost a jsou navzájem propojeni svazky pokrevními nebo manželskými. Mezi členy rodiny jsou vzájemné vztahy a vazby, dochází zde k propojení generací a mezigenerační solidaritě. Je to také první společenství, se kterým se malé dítě ve svém životě setkává a interakce, které se v dětství ve své rodině naučí, mu později budou pomáhat vrůst do společnosti. Je to prvotní vzor, se kterým se dítě setkává a snaží se ho napodobovat. Rodina předává dítěti hodnoty, podle kterých žije a tradice, které udržuje. Učí ho sociálním dovednostem, které mu pomohou lépe se orientovat ve společnosti, pomáhá mu vytvářet si postoje a názory na ostatní osoby a na to, jak funguje svět kolem něho. V dobách potřeby rodina poskytuje bezpečné zázemí svým členům a stabilní prostředí. Rodina prošla v průběhu staletí různými proměnami, ale stále je považována za nejobvyklejší společenskou skupinu, která je pro malé děti naprosto nenahraditelná. V naší společnosti mají stále velký podíl na výchově a péči ženy, ať už jsou to matky nebo babičky.¹

Pro zdravý duševní vývoj u dětí je nutné naplnění určitých potřeb. Psychické potřeby jsou úzce spojené se sociálními potřebami. Dochází-li ke správnému uspokojování těchto nároků, je pravděpodobné, že se dítě bude plně rozvíjet ve sféře intelektu, vůle i citů. Bude dobře zvládat komunikaci se svým okolím, lépe

¹ VRTIŠKOVÁ, Marie, Teorie a metody sociální práce II, s.105-106.

porozumí samo sobě a lidem kolem sebe, osvojí si společenské hodnoty a stane se plnoprávným jedincem ve společnosti.²

Pocit jistoty vzniká zejména vazbou dítěte na dospělého vychovatele, ke kterému si utváří silný citový vztah. Náležité zvládnutí navázání prvotního vztahu je předpokladem pro vytváření vztahů v budoucnosti a schopnost důvěřovat ostatním lidem. Stabilita, určená pravidla a také potřeba smysluplného světa umožňují, aby si dítě veškeré podněty, které během dne svými smysly zaznamená, proměnilo ve zkušenosti a poznatky. Pokud by podněty, které dítě zaznamenává, nebyly zpracovávány, vznikl by chaos. Z chaosu není možné vytřídit informace a něčemu se naučit. Pokud je svět kolem stálý, umožňuje dítěti učit se. Pro dítě je žádoucí určité množství hodnotných podnětů z vnějšího prostředí. Mladý organismus se tak připravuje na potřebný stupeň aktivity, nesmí být vnějšími podněty přetěžován, ale nesmí se ani nudit. Poskytnutí podnětů v pravou chvíli a v dostatečném množství podněcuje k činnosti nervový systém dítěte. Pokud je dítě dobře vedeno již od útlého věku, osvojí si spoustu dovedností ještě před začátkem školní docházky. Většina úkolů, se kterými se ve škole setká, pro něho není neřešitelná. Naopak dítě, kterému nebyla poskytnuta náležitá péče v době od tří do šesti let, může být oproti ostatním dětem znevýhodněno.³

1.2 Funkce rodiny

V průběhu času se funkce rodiny měnily podle potřeby společnosti. V současné době mezi její nejdůležitější činnosti řadíme vytvoření předpokladů pro zdravý růst a rozvoj dětí, které se do rodiny narodily a jejich přípravu pro budoucnost.

² DUNOVSKÝ, Jiří, Sociální pediatrie, s. 50-52, MATĚJČEK Zdeněk, Co děti nejvíc potřebují, s. 37

³ MATĚJČEK Zdeněk, Co děti nejvíc potřebují, s. 37

Dalším prvořadým úkolem rodiny je uspokojovat citové potřeby všech jejích členů a zabezpečit pro ně bezpečné útočiště. ⁴

Nejběžnějším posláním, proč je rodina zakládána, je její biologicko-reprodukční funkce. V dřívějších dobách bylo nemyslitelné, aby se rodily děti mimo manželství, v dnešní době je naopak naprosto běžné, že se děti rodí svobodným matkám a ke sňatku dochází až později. Narození dítěte zajišťuje pokračování rodu a udržení života. V minulosti bylo běžné, že se do rodiny narodilo mnohem více dětí, než jsme zvyklí dnes. Vlivem rozvoje medicíny, snížení dětské úmrtnosti a hlavně možnosti antikoncepce dochází k plánovanému rodičovství a běžným jevem jsou dvě děti v jedné rodině. Je v zájmu společnosti zabezpečit dostatečný populační vývoj, a proto jsou mladé rodiny podporovány různými finančními pobídkami. ⁵

Pro dobré fungování rodiny je důležitá její ekonomicko-zabezpečovací funkce. Úkolem rodiny je poskytnout všem svým členům materiální zabezpečení. Role v rodině jsou rozděleny tak, že ti, kteří jsou momentálně schopní práce a přinášejí tedy finanční prostředky, plně podporují ty, kteří právě žádné příjmy nemají. Získané prostředky se rozdělují podle toho, jaké výdaje je potřeba zaplatit. V rodině je nezbytné zajistit i další činnosti, jako je např. příprava stravy nebo jiné úkoly každodenního provozu, na kterých se mohou podle věku již podílet všichni. Pokud není rodina schopna ze svých zdrojů zajistit všechny své potřeby, zastupuje ji stát ve formě systému sociálních podpor a sociálních služeb. Tato funkce je zaměřena na materiální jistoty, které členům rodiny poskytuje. ⁶

⁴ VRTIŠKOVÁ Marie, Teorie a metody sociální práce, s. 127, DUNOVSKÝ Jiří, Sociální pediatrie, s. 92

⁵ Tamtéž

⁶ VRTIŠKOVÁ Marie, Teorie a metody sociální práce, s. 129, DUNOVSKÝ Jiří, Sociální pediatrie, s. 92-93

Pro moderní rodinu jsou vnitřní vztahy mezi jejími členy mnohem důležitější než společensko-ekonomické vazby, a proto je její emocionální funkce v dnešní době mimořádně důležitá. V případě, že je jednotlivec ze své rodiny odloučen, může tato ztráta jeho přirozeného prostředí vést až k citovým deprivacím a neurózám. V případě, že by šlo o malé dítě, je zde velké riziko narušení jeho vývoje a osobnosti. Základní vazbou v rodině je vztah mezi mužem a ženou, i když přibývá neúplných a stejnopohlavních rodin. Zde je velice důležitá schopnost tolerance, zodpovědnost, porozumění a vůle k dobré spolupráci. Podmínkou pro řádnou výchovu je citová vazba mezi rodiči a dětmi, intenzivní zájem o jeho pocity a potřeby. Děti tuto starostlivost oplácejí láskou k rodičům. Zájem o dítě a jeho vývoj má svůj původ v emocionalitě a touze po harmonickém životě. V dnešní rychlé době má každá lidská bytost potřebu mít zázemí, kde je bezvýhradně přijímána, kde je dostatečný klid na to, aby se mohla uvolnit a být sama sebou. Místo, kde má své lidi, se kterými může sdílet své každodenní zážitky.⁷

Velký význam má také socializačně-výchovná a vzdělávací funkce. Kromě shora uvedeného je zde ještě něco, co může rodina svému dítěti do života věnovat. Je to opravdový zájem o dítě, jeho naprosté přijetí takového, jaké je, poskytnutí kvalitní péče a porozumění jeho nárokům v rámci vývoje. Je nezbytné včas uspokojovat dětské potřeby, rozvíjet všechny jeho schopnosti, bránit je před okolím a nežádoucími situacemi, ale také naučit ho nebát se životních těžkostí, postavit se výzvám a překonávat překážky. Rodina, do které se dítě narodilo, je pro něj první zkušeností s tímto světem, prvním prostředím, ze kterého čerpá základní informace o okolním prostředí. V rodině si dítě osvojuje základní návyky a způsoby chování tak, aby později ve společnosti obstálo. Rodina je

⁷ VRTIŠKOVÁ Marie, Teorie a metody sociální práce, s. 131, DUNOVSKÝ Jiří, Sociální pediatrie, s. 93

dítěti vzorem a příkladem v sociálním chování, vzájemné působení je dlouhodobé a bezprostřední. Bylo prokázáno, že tento druh zkušenosti nemůže dítěti nabídnout žádná výchovná instituce ani pobyt ve vrstevnické skupině. Dítě si při pobytu v rodině utváří svojí osobnost, formuje postoje ke své vlastní osobě, k osobám ve svém okolí a k celému okolnímu světu. Vznikají jeho hodnotové orientace, učí se přizpůsobit i obstát v životě.⁸

Vzdělávání dětí je v dnešní složité době úkolem společným pro rodiny a pro instituce, které přebraly velký díl výchovně-vzdělávací úlohy rodin. Tento fakt je nutný a je společností respektován. Efektivní spolupráce mezi rodinou, školou a dalšími organizacemi je předpokladem pro školní úspěšnost dětí.⁹

⁸ VRTIŠKOVÁ, Marie, Teorie a metody sociální práce, s. 130, DUNOVSKÝ Jiří, Sociální pediatrie, s. 93

⁹ KUCHAROVÁ, Věra, Česká rodina na počátku 21. století, s. 135

2. Povinná školní docházka v ČR

2.1 Základní vzdělávání

Povinná školní docházka je ve České republice upravena zákonem č. 561/2004 Sb., Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Každý žák je povinen docházet do školy po dobu devíti roků, nejdéle však do školního roku, kdy dovrší 17 let. Ustanovení se týká občanů ČR i občanů Evropské Unie, kteří pobývají na území ČR déle než 90 dnů. Povinné vzdělávání se vztahuje i na ostatní cizí státní příslušníky, kteří získali oprávnění k pobytu na území republiky trvale nebo přechodně na období delší, než je 90 dnů. Toto stanovení platí i pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany. Dítě nastupuje do základní školy ve věku šesti let, pokud mu není povolen odklad. Úkolem rodiče nebo jiného zákonného zástupce je přihlásit dítě ke vzdělávání v době od 1. do 30. dubna v roce, kdy by mělo dítě do školy nastoupit. Rodiče si pro své dítě mohou vybrat spádovou základní školu, nebo nějakou jinou podle své volby. Pokud není dítě ke školní docházce dostatečně tělesně nebo duševně způsobilé, může rodič požádat o odklad školní docházky. Jako potvrzení této nezpůsobilosti je třeba doložit posudek poradenského školského zařízení a klinického psychologa nebo odborného lékaře. Školská zařízení mohou zřizovat přípravné třídy pro děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Smyslem těchto tříd je vyrovnat vývoj dětí, kterým byl v dané škole povolen odklad školní docházky a připravit je na plynulý přechod do první třídy.¹⁰

¹⁰ Školský zákon, [online], [cit. 2022-2-16]

2.1.1 Možnosti individuálního vzdělávání

Žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami jsou děti, které ke svému zdárnému vývoji potřebují některá podpůrná opatření. Tato opatření zajišťuje svým žákům škola bezplatně. Nárok na ně vyplývá z posudku pedagogicko-psychologické poradny. Na základě těchto opatření je možné upravit vzdělávací plán žáka tak, aby odpovídal skutečným schopnostem a možnostem dítěte. Dítě tak není přetěžováno náročným studiem a požadavky, které není schopno zvládnout.¹¹

Pro žáky, u kterých bylo zjištěno mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení a dále takové, kteří trpí různými závažnými vývojovými vadami jsou zřizovány základní školy speciální. Přijmout dítě do takovéto třídy je možné pouze na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny.¹²

Vzdělání je soubor dovedností a znalostí, které si děti osvojují učením. Cílem základního vzdělávání je zprostředkovat ucelený základ všeobecného vzdělání, naučit žáky tvořivě myslet, osvojit si strategie vzdělávání a inspirovat je k celoživotnímu učení. Úkolem škol na začátku třetího tisíciletí je rozvíjet u dětí klíčové kompetence v oblasti komunikace, kreativního myšlení a logického uvažování. Žáci musí být připraveni na řešení situací v běžném životě, rozvíjet vztahy s ostatními lidmi a být vnímaví k okolnímu prostředí a přírodě. Škola musí vést děti k tomu, aby z nich vyrostly svobodné a zodpovědné lidské bytosti, které budou dbát svých povinností a nebát se uplatnit svá práva. V naší multikulturní společnosti je žádoucí vést děti k toleranci a schopnosti vnímat pozitivně kulturní a duchovní hodnoty ostatních, kteří se odlišují od majoritní populace. Vzdělávání je přípravou na budoucí život. Čím vyššího stupně

¹¹ Rámcový vzdělávací plán, [online], [cit. 2022-2-16]

¹² Školský zákon, [online], [cit. 2022-2-16]

vzdělání dítě dosáhne, tím větší je pravděpodobnost, že si v době dospělosti najde zaměstnání a stane se tak platným členem společnosti. Předstupněm pro správný start v základní škole je předškolní vzdělávání, které je obvykle realizováno v mateřských školách.¹³

2.2 Význam a organizace předškolního vzdělávání

2.2.1 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je v České republice zajišťováno pro děti ve věku od 2 do 6 let. Pro dítě, které v daném roce dosáhne věku 5 let, je toto vzdělávání povinné. Tak jako v případě základní školy i tady je úkolem zákonného zástupce dítě ke vzdělávání přihlásit, a to v období od 2. do 16. května. Povinnost předškolního vzdělání mají občané ČR a cizinci z EU, kteří se na území ČR zdržují po dobu delší než 90 dnů a dále cizinci, kteří získali oprávnění k pobytu na území republiky trvale nebo přechodně po dobu delší než 90 dnů. Zákon se vztahuje i na žadatele o udělení mezinárodní ochrany. Zákonný zástupce volí podle svého výběru buď mateřskou školu spádovou nebo jinou. Dítě dochází do školy každý pracovní den, v době prázdnin není docházka povinná. V době nepřítomnosti dítěte může ředitel od rodičů požadovat doklad o důvodu absence a rodič musí tuto nepřítomnost vysvětlit do 3 dnů.¹⁴

Školský zákon upravuje také další možnosti plnění povinnosti předškolního vzdělávání. Jedním z nich je individuální vzdělávání, které je realizováno bez pravidelné každodenní docházky do mateřské školy. Tato možnost je povolována pouze v odůvodněných případech a rodiče musí o zvolené

¹³ Rámcový vzdělávací plán, [online], [cit. 2022-2-16]

¹⁴ Školský zákon, [online], [cit. 2022-2-16]

alternativě informovat ředitele mateřské školy před zahájením individuálního vzdělávání. Ředitel mateřské školy poté informuje rodiče o oblastech, ve kterých by měli své dítě vzdělávat. Základem pro učení je rámcový vzdělávací program a mateřská škola následně ověřuje, zda došlo skutečně k osvojení návyků a dovedností. Povinností rodiče je dostavit se i s dítětem na přezkoumání jeho schopností. Pokud rodiče nespolupracují a nepřivedou dítě k verifikaci jeho dovedností, je ředitel mateřské školy oprávněn povolené individuální vzdělávání ukončit. Pokud dojde k ukončení této vzdělávací formy, nemůže již být znovu povolena. Druhou možností je vzdělávání dítěte v přípravné třídě základní školy, pokud byla zřízena. Přípravná třída bývá otevřena, pokud je naplněna kapacita nejméně 10 dětí. Děti jsou v přípravných třídách vyučovány podle školního vzdělávacího programu a přijímány jsou do nich na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny.¹⁵

2.2.2 Význam předškolního vzdělávání

Období, kdy se dítě dostává do předškolního věku, představuje velmi důležitý úsek v jeho životě. Pro malé dítě po čtvrtém roce jeho vývoje je bezpečný rodinný kruh již nedostačující. Dítě si je vědomo svého vlastního já a začíná si budovat vztahy se svými vrstevníky. Děti v tomto období touží po pobytu mezi ostatními dětmi, chtějí se před ostatními předvést, co už umí a oceňují, když je ostatní děti přiberou do hry a všímají si jich. Vztahy k vrstevníkům budou do budoucna tvořit důležitý prvek v jejich životě. Právě mateřská škola je velmi vhodným místem, kde může malé dítě získat významné zkušenosti. U dítěte se rozvíjejí důležité vlastnosti ve vztahu k ostatním dětem, které by se pouze v prostředí mezi dospělými nebo sourozenci rozvíjely hůře. Mezi tyto schopnosti patří schopnost spolupráce, kterou se dítě učí při společné hře. Jsou to i další pro-

¹⁵ Školský zákon, [online], [cit. 2022-2-16]

sociální vlastnosti, kde si dítě trénuje začlenění do různých skupin, uznání a uplatnění v nich. Dítě se učí soucitu, obětavosti, toleranci a solidaritě. Pokud rodiče potomkovi docházku do mateřské školy nedopřejí, může být dítě o spoustu zážitků a zkušeností ochuzeno.¹⁶ Docházka do mateřské školy nebo jiné dětské skupiny může být pro dítě užitečnou oporou, pokud rodina prochází krizí nebo mají rodiče vyloženě škodlivé výchovné způsoby a postoje. V případě, že v rodině došlo k úmrtí nebo se schyluje k rozvodu, několikahodinový pobyt v přátelském prostředí napomáhá dítěti odpočinout si od nadměrné zátěže. V rodinách, kde panují mezi členy napjaté vztahy a kde mají rodiče nestandardní výchovné styly, je pro dítě každodenní docházka do jiného prostředí možností osvojit si, co je ve většinové společnosti běžné a žádoucí. Nepřítomnost dítěte v nepříznivém rodinném prostředí oslabuje vliv nepatřičných vzorců chování a jednání. Dítě se v kolektivu učí sociální komunikaci a napodobuje jiné vzory. V této fázi svého vývoje je nejvíce přístupné vnějším vlivům a nejvíce podléhá působení ostatních osob, se kterými přijde do kontaktu. To co se dítě ve skupině naučí, přenáší přirozeně do svého domácího prostředí. Takto dítě působí jako léčebný pedagogický činitel ve své rodinné atmosféře. Přínosné je to zpravidla v rodinách se sníženým sociokulturním stupněm. Nevýhodou je, že vzhledem k rozdílným výchovným postojům může mezi rodinou a autoritami v mateřské škole docházet ke skrytým neshodám nebo otevřeným střetům.¹⁷

Vzhledem k tomu, že v mateřských školách dnes vyučují kvalifikované učitelky, je pochopitelné, že toto prostředí je mnohem přístupnější moderním poznatkům z dětské psychologie a pedagogiky, než obvyklá rodina. Je naprostou přirozeností vést děti k osvojení základních návyků v oblasti hygieny a sebeobsluhy. Třídy v MŠ poskytují dostatečné hmotné zázemí, mají k dispozici

¹⁶ MATĚJČEK, ZDENĚK, Co, kdy a jak ve výchově dětí, s. 47-49

¹⁷ MATĚJČEK, Zdeněk, Dítě a rodina v psychologickém poradenství, s. 109-111

velké množství didaktických hraček a dítě je tam vedeno k tvořivé činnosti. Osvojuje si dovednosti, které využije, až postoupí do základní školy, jako umět dobře držet tužku a pastelky, stříhat nůžkami a podobně. V předškolním období dítě prochází dynamickým růstem a zráním nervového systému. To je správný čas na proměnu v civilizovanou a kulturní bytost. Přichází etapa konformity a dítě touží vypadat jako ostatní a také dělat to, co dělají druzí. Je přístupné k dodržování pravidel a učit se tomu, co je chvályhodné i k tomu, co by dělat nemělo. Je to období vhodné také pro učení společenských návyků, kulturnímu stolování a udržování pořádku ve svých věcech. Kromě těchto praktických návyků do života je potřebné vést dítě k toleranci a navazování hezkých vztahů s ostatními. Právě toleranci si děti osvojují nejlépe v předškolním věku, protože bez rozpaků a předsudků přijímají děti, které se od nich liší, ať už řečí nebo vnějším vzezřením.¹⁸

2.2.3 Přípravenost dítěte na nástup do školy

Nástup prvňáčka do školy je spojen s mnoha změnami v životě rodiny. Rodiče musí pro své dítě školu vybrat a dostavit se ve stanovený den k zápisu. Dítě, které nastupuje do první třídy by mělo být na tento závažný krok dobře připraveno. Právě první třída je pro malého žáčka velmi významná. Naučí se zde novým dovednostem a také se zde utváří jeho postoj ke škole a vzdělávání do budoucna. Než nastoupí, mělo by být prověřeno, zda je již dostatečně zralé, aby všechny své nové úkoly a povinnosti dobře zvládlo. Vyskytne-li se nějaká pochybnost, zda jsou schopnosti dítěte dostačující, mělo by být včas vyšetřeno v pedagogicko-psychologické poradně. Budoucí školák by měl mít dobře zvládnuté určité dovednosti. Patří sem zejména řeč, v oblasti výslovnosti by měl dokázat správně vyslovit většinu hlásek. V případě, že dítě některé hlásky

¹⁸ MATĚJČEK, Zdeněk, Co, kdy a jak ve výchově dětí, s.49-56

vyslovit nedokáže, je třeba svěřit ho do péče logopeda. Dítě by mělo mít určitou slovní zásobu a dokázat pojmenovat předměty ve svém okolí. Mluvené řeči by mělo dobře rozumět, tak aby chápalo co mu ostatní sdělují a požadavky, které jsou na něj kladeny. Podstatnou schopností je pracovní zralost, aby se dítě soustředilo na svou činnost a vydrželo stanovenou dobu pracovat na zadaném úkolu. Adekvátní rozvoj hrubé a jemné motoriky je podstatný pro schopnost dítěte zacházet správně se školními pomůckami, zejména držet a ovládat tužku. Dalším požadavkem je určitá úroveň myšlení a znalostí, orientace v prostoru a v čase a schopnost abstraktního myšlení. Dítě bude ve třídě samo bez rodičů a sourozenců, kteří by mu pomohli a z tohoto důvodu je pro jeho úspěch významná i sociální zralost. Bude muset obstát v kolektivu ostatních dětí, navázat vztahy se svými spolužáky, komunikovat s paní učitelkou a ostatními zaměstnanci školy, ovládat se a podřídit se autoritě.¹⁹

Pro úspěšné zvládnání školních povinností je důležitá také školní zralost dítěte. Školní zralost je soubor dovedností, které by dítě mělo již před nástupem do první třídy lehce zvládat, patří sem schopnosti fyzické i psychické. U dítěte je zkoumána hrubá i jemná motorika, schopnost udržet dlouhodobě pozornost a řečové schopnosti. Pozornost je věnována také schopnosti vnímat prostor a čas, nebo schopnostem matematických představ. Jako první rozpoznává dovednosti dítěte učitelka v mateřské škole, při zápisu do první třídy vejde dítě do kontaktu s budoucí paní učitelkou. Nejdůležitějšími odborníky na stanovení stupně zralosti dítěte jsou pracovníci pedagogicko-psychologických poraden, kteří doporučují nástup do školy nebo odklad povinné školní docházky.²⁰

¹⁹ BENÍŠKOVÁ Tereza, První třídou bez pláče, s. 17-20

²⁰ Složky školní zralosti, [dostupné online], [cit. 2022-3-30]

2.2.4 Koncept včasné péče

Výzkumy prokázaly, že pokud je dětem předškolní péče poskytnuta, může to mít pozitivní vliv na jejich budoucí úspěchy při studiu na základní škole. Často se stává, že do předškolních zařízení nedocházejí právě ty děti, které by to potřebovaly nejvíce. Rodiče někdy volí raději docházku dítěte do přípravného ročníku, který je ve škole zřízen. Pro sociálně slabé rodiny se může jevit jako velmi výhodné to, že za docházku nemusí rodiče platit a navíc mají hrazeny také obědy ve školní jídelně. Nevýhodou je to, že v těchto přípravných třídách se sejdou převážně děti z podobného sociálního prostředí. Důsledkem tohoto faktu je limitovaný rozvoj komunikačních i společenských dovedností. Ukazuje se, že děti, které absolvovaly přípravný ročník na základní škole, jsou zpočátku ve škole úspěšnější, než děti, které předškolní zařízení nenavštěvovaly vůbec. Asi od čtvrtého ročníku se výkony obou skupin dětí dostávají na stejnou úroveň. Děti, které navštěvovaly mateřskou školu, jsou ve škole zpravidla úspěšnější, než ty, jejichž rodiče zvolili přípravný ročník. Tento výzkum zaměřený na vzdělanostní nerovnosti byl proveden Ústavem výzkumu a rozvoje vzdělávání v roce 2014. Předpokládá se, že pokud by dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí byla poskytnuta včasná kvalifikovaná pomoc již v raném věku, mohlo by to odstranit nevýhodu, kterou získaly v rodině a velmi by se zvýšily jejich šance na dobré zvládnutí školních povinností. Sociálně slabé rodiny nemají vhodné podmínky a také nezbytné schopnosti k optimálnímu rozvoji dítěte. Dítě nemá příležitost zlepšovat své dovednosti za pomoci didaktických hraček, knížek nebo výtvarných potřeb. Svůj čas tráví ve věkově různých skupinách a není uvyklé kontaktu s vrstevníky. Pokud těmto dětem není poskytnuta předškolní péče, přicházejí do školy vybavené jinými schopnostmi a

dovednostmi než děti z majoritní společnosti a častý následek takových rozdílů je neúspěch ve škole a předčasně ukončené vzdělávání.²¹

V metodice Centra pro veřejnou politiku je formulován koncept včasné péče a inkluzivního přístupu. Úkolem včasné péče je zajistit rovné příležitosti ve vzdělávání pro všechny děti, protože každé z dětí má právo na vhodnou podporu při uplatňování svých schopností a dosažení plnohodnotného vzdělání. Pro zajištění optimálních výsledků je nutné potřeby dítěte včas zjistit a poskytnout pomoc celému rodinnému systému. Tato pomoc může ovlivnit budoucnost dítěte a otevřít mu cestu k zapojení do společnosti. Hlavními cíli včasné péče je podpořit školní úspěšnost dítěte, aktivizovat rodiny a podněcovat je k většímu zájmu o vzdělávání svých dětí a také předcházet rizikovému chování, kterému by mohly být děti vystaveny. Rizikové chování přichází od rodičů, kteří mají špatné zkušenosti s institucemi nebo záporný vztah ke vzdělávacímu systému, ale také od pedagogů, se kterými se dítě ve škole setkává. Učitel, který očekává od dítěte ze znevýhodněného sociálního prostředí špatné školní výsledky a nevelké dovednosti, může si své očekávání promítat do pomoci dítěti. Učitel tak věnuje dítěti méně času a nesnaží se ho více podporovat a komunikovat s ním. Zadává mu méně úkolů a nenamáhá se s opakovaným vysvětlováním, protože v tom nevidí smysl.²²

²¹ GREGER, David a kol., Spravedlivý start, s. 9-19

²² BĚHOUNKOVÁ, Leona a kol., Význam včasné intervence v raném vývoji dítěte, s. 8-13

3. Faktory, které zapříčiňují nedostatečnou školní úspěšnost

Nedostatečná školní úspěšnost se projevuje vysokou absencí žáků, která má za následek špatný prospěch, zejména z hlavních vyučovacích předmětů. Záškoláctví a zhoršené známky z chování mohou vést k opakování ročníku, které může vyústit až k nedokončené základní školní docházce. Mnohé z těchto podmínek jsou bezprostředně ovlivněny rodinným prostředím žáka.

3.1 Ekonomická situace rodiny, problém chudoby

Ekonomická situace, ve které se rodina nachází, je naprosto zásadním faktorem, který ovlivňuje školní úspěšnost dětí. V České republice žije asi jeden milion obyvatel v reálné chudobě. Životu v soustavném nedostatečném uspokojování potřeb jsou vystaveny zejména neúplné rodiny s jedním rodičem a úplné rodiny s třemi a více dětmi. Dlouhodobá sociální deprivace má vliv na zdraví a psychiku jednotlivců. Chudobou postižené osoby mají horší přístup k vhodnému bydlení i zdravotní péči, která není hrazena pojišťovny. Chudoba rodin má několik příčin. Jednou z nich je dlouhodobá nezaměstnanost, nebo špatně placená nekvalifikovaná práce. Další je nízká úroveň vzdělání, která neumožňuje získat dobře placenou a kvalifikovanou práci. Možnosti získat dobře placené zaměstnání jsou sníženy. Mnoho rodin je navíc zatíženo exekucemi, které odčerpávají část jejich příjmů. Velmi nízké příjmy rodinám neumožňují naspořit si nějakou rezervní částku pro případ nouze. Nečekaný výdaj působí rodinám nemalé problémy. Ohroženy jsou také v oblasti bydlení, protože ve chvíli, kdy nemají na zaplacení nájemného, může jim majitel bytu ukončit smlouvu. Je velká pravděpodobnost, že děti, které pocházejí ze sociálně

slabého prostředí nebudou moci studovat z finančních důvodů, protože rodina si nemůže dlouhodobé studium potomka dovolit.²³

Mezi běžnými rodinami, které počítáme do střední třídy a chudými rodinami je obrovský rozdíl v hmotném zabezpečení. V zajištěných rodinách jsou děti už od útlého věku zásobovány velkým množstvím hraček, předmětů a služeb, které podporují jejich rozvoj ve všech oblastech, jako jsou vzdělání a sporty. Rodiče ze sociálně slabých rodin tento standard svým dětem dopřát nemohou. Každé dítě má jen několik hraček. Zpravidla to bývají levné hračky, které nepodporují jeho duševní vývoj. Pro sociálně slabé rodiny představuje i docházka dítěte do mateřské školy a později do základní školy značný zásah do peněžního rozpočtu. Docházka do mateřské školy odčerpává každý měsíc částku okolo 1.000,-Kč a navíc je třeba uhradit ještě další poplatky za různé akce. Dítěti, které dochází na první stupeň do základní školy, je zase třeba hradit veškeré školní pomůcky a některé učebnice. Pro některé rodiny jsou tyto poplatky velmi zatěžující a někdy je také neplacení poplatků důvodem, proč dítě nepokračuje v docházce do mateřské školy.

Pro rodiny s nízkým příjmem může být problémem i nástup dítěte do první třídy, spojený s pořízením všech nezbytných pomůcek. Tyto rodiny mohou požádat o jednorázovou dávku mimořádné okamžité pomoci. Příspěvek je určen na výdaje spojené se vzděláním nebo zájmovou činností dítěte. Rodiče mohou dávku využít na pořízení učebnic, školních pomůcek nebo dojíždění do školy. Peníze lze čerpat také na mimoškolní aktivity, školu v přírodě nebo zimní lyžařský výcvik.²⁴

²³ Zpráva Evropské sítě proti chudobě a sociálnímu vyloučení, [online], [cit. 2022-1-28]

²⁴ Mimořádná okamžitá pomoc, [online], cit. [2022-2-28]

Problémy se vzděláváním dětí, které jsou důsledkem špatné sociální situace v rodině se nejvíce vyskytují v Ústeckém a Karlovarském kraji. Kromě těchto krajů jsou postiženy i kraje bohatší a jejich periferie, např. kraj Plzeňský, Jihočeský nebo Pardubický. Důvodem školních neúspěchů je decentralizace školství a z něho vyplývající různá kvalita škol a kumulaci sociálních problémů v některých regionech. V oblastech, kde je vyšší zatížení sociálními problémy se projevuje také zhoršená vzdělávací úspěšnost. Prvním důvodem je velká chudoba rodin, nedostupnost bydlení a vysoká zatíženost rodin dluhy a exekucemi. Druhým důvodem je dlouhodobě vysoká nezaměstnanost v daném regionu, která je způsobena právě nižším vzděláním jeho obyvatel. Na děti z chudých regionů mají podmínky, ve kterých vyrůstají ničující vliv. Děti žijí ve stresu a mají nízké vzdělávací aspirace.²⁵

3.2 Podmínky bydlení

Nedostatečná ekonomická situace znamená pro rodinu také nižší standard bydlení. V dnešní době je již běžnou normou v domácnosti dětský pokoj, kde má dítě své zázemí, hračky, postel, skříň s dostatkem oblečení a zpravidla také svůj osobní počítač. Spousta rodin střední třídy si zařídila své bydlení tak, že svůj vlastní pokoj má každé dítě. Chudá rodina žije v jedné malé místnosti, kam se všichni musejí vejít, tato místnost je kuchyní, ložnicí, i obývacím pokojem, tak jak je to zrovna potřeba. Děti z chudých rodin nemají v bytě ani vlastní psací stůl, kde by si mohly v klidu psát své domácí úkoly a připravovat se na školní výuku. Domácí úkoly tak zpravidla píší na kuchyňském stole, nebo na konferenčním stolku u televize za běžného chodu domácnosti a nemají ke své práci dostatek soukromí a klidu.

²⁵ PROKOP Daniel, Neúspěšnost ve škole souvisí s exekucemi, [online], [cit.2022-3-15]

Dostupnost bydlení v České republice dlouhodobě není dostačující. Při srovnávání možností získat vlastní bydlení se Česká republika umísťuje na nejhorších místech v Evropě. Získat dostupné bydlení je problémem pro mnoho českých domácností. Situace je obtížná zejména ve městech. Ceny nemovitostí dlouhodobě rostou a zvyšují se také ceny nájmu bytů. Nabídka bytů je dlouhodobě nedostačující, důvodem je nedostatečná výstavba a složité a pomalé stavební řízení. Další překážkou, která zpomaluje výstavbu, je nedostatek kvalifikovaných dělníků a dalších pracovníků, to způsobuje prodlužování doby výstavby. V okolí měst není ani dostatek vhodných stavebních pozemků. Města disponují sociálními byty, ale těchto bytů není dostatek na to, aby mohla být uspokojena celková poptávka. Rozdělování azylových bytů je v kompetenci městských úřadů a ty je přidělují zájemcům podle vlastních kritérií. Aby rodina získala byt v těchto azylových bytech, je třeba podat si žádost k příslušnému úřadu. Na základě této žádosti je zájemce zařazen do pořadníku. Vzhledem k tomu, že bytů je málo a žadatelů mnoho, tvoří se dlouhé pořadníky a často se stává, že zájemce byt nedostane.²⁶

S ohledem na to, že nabídka azylového bydlení je příliš malá a ceny tržního nájemného jsou pro některé skupiny obyvatel již neakceptovatelné, musí některé rodiny volit nouzové bydlení v ubytovnách. Jedná se o ubytování s nižším standardem, než je pronájem bytu. Majitelé ubytoven s nájemci neuzavírají běžné nájemní smlouvy, nedovolují nájemcům zřídit si v místě trvalý pobyt a navíc účtují pronajímatelům neadekvátně vysoké nájemné. Pronajímán je většinou pokoj. Kuchyně a hygienické zázemí bývají společné. Za toto si účtují vysoké částky nájemného. Výhodou nájemného v ubytovnách je fakt, že majitel nepožaduje kauci.²⁷

²⁶ Dostupnost bydlení ve městech ČR, [online], [cit. 2022-1-28]

²⁷ Tamtéž

Chudé rodiny s dětmi jsou ohroženy nestabilitou bydlení. Pro sociálně slabé rodiny a zejména ty, pro které jsou zdrojem příjmu státní příspěvky v hmotné nouzi, je prakticky nemožné uspořít si nějakou vyšší částku pro případ nouze v budoucnosti. V takové chvíli již stačí pouze pozdní zaslání platby, nebo pozastavená výplata dávky ve chvíli, kdy nájemce nedoloží nějaké požadované dokumenty. Majitelé nemovitostí v předtuše, že situace se bude spíše zhoršovat, ukončí nájemní smlouvu a je jim lhostejné, že rodina nemá kam jít. Na získání dalšího pronájmu bytu je třeba mít naspořeno několik desítek tisíc korun, je třeba zaplatit dopředu jedno nájemné, kauci ve výši nájemného a navíc poplatek realitní kanceláři. Taková částka je pro rodinu příliš vysoká a proto často volí možnost bydlet na ubytovně. V jednom pokoji tak bydlí namačkáno několik lidí, dohromady sdílí společnou sprchu a kuchyňku. Některé ubytovny nepovolují pobyt dětí. Některé rodiny volí raději možnost bydlet v hotelech, kde mají hygienické zázemí na pokoji a navíc je tam zaručena určitá úroveň čistoty. Pobyt v hotelu je mnohonásobně dražší než pobyt v ubytovně a rodina se musí neprodleně vystěhovat ve chvíli, kdy nemá na zaplacení pobytu. Právě nedostatek finančních prostředků zapříčiňuje velmi časté stěhování a změny škol, jejichž důsledkem je nestabilita a zvýšená míra stresu.²⁸

3.3 Neúplné rodiny

Neúplné rodiny jsou tvořeny nejčastěji matkami samoživitelkami a jejich dětmi. V průběhu minulého století došlo k zásadním společenským změnám. Díky masivnímu nástupu žen na trh práce se tyto ženy staly nezávislé na mužích jako živelích rodiny a tradiční model rodiny o dvou rodičích a dětech začal ustupovat jiným formám. Dochází velmi často k rozvodům a mnoho žen si pořízuje potomky bez závazků k partnerovi. Samoživitelem se z rodičů

²⁸ Dostupnost bydlení v ČR, [online], [cit. 2022-1-28]

podstatně častěji stává žena – matka. Díky těmto faktům tvoří dnes ženy samoživitelky ve vyspělých zemích velmi početnou skupinu obyvatel. Přestože žijeme v 21. století, stále se běžně setkáváme s tím, že ženy dostávají za svou práci nižší plat než muži. Nízké mzdy činí z matek samoživitelek velmi zranitelnou skupinu ve společnosti a spolu se svými matkami jsou vystaveny riziku života v chudobě a nedostatku také jejich děti. Matky samoživitelky jsou znevýhodněny také na trhu práce, protože celodenní péče o děti jim znemožňuje najít si dobře placené zaměstnání.²⁹

Samoživitelky jsou mnohem více vystaveny chudobě a sociálnímu vyloučení, protože z důvodu péče o děti často přerušují své vzdělávání a získávání dalších pracovních dovedností a zkušeností. Péče o děti matkám zabírá většinu času a ženy se tak nemají čas věnovat své kariéře. Pokud ženy pečují samy o velmi malé děti, jsou často závislé pouze na finančních prostředcích, které získají od státu ve formě příspěvků v mateřství a následných příspěvků v hmotné nouzi. Pokud se matka rozhodne začít si hledat zaměstnání, bývá pro ni optimální nechat se zaměstnat na poloviční pracovní úvazek, protože jen tak může skloubit svou profesní kariéru s dostatečnou péčí o děti. Práce na částečný úvazek přináší menší finanční ohodnocení pro matky samoživitelky a riziko chudoby je tedy větší u těchto skupin obyvatel než u běžné populace. Nejlepší možnost k vybudování pracovní kariéry a získání dobré a finančně uspokojivě honorované pozice je mezi 25. a 40. rokem života. Toto období v životě ženy se nejčastěji překrývá s mateřstvím. V této době jsou děti malé a vyžadují od svých pečovatелů nejvíce energie, času a péče. V České republice existuje dobrá síť kvalitních a dostupných zařízení pro děti od tří let. Pro mladší děti tato zařízení chybí. Pracovní doba v těchto zařízeních není plně slučitelná s pracovní dobou a to je nepřekonatelná překážka ve chvíli, když se matka snaží sladit svůj rodinný

²⁹ Zpráva o situaci matek samoživitelek, [online], [cit. 2022-3-10]

a profesní život. Matky pečující o své děti bez otců často nenechávají jména otců ani zapsat do rodného listu. Vedou je k tomu obavy, že by si otec v budoucnosti mohl činit na dítě nároky nebo je matce nějakým způsobem odebrat. Tak přichází o možnost získat do rodinného rozpočtu další finanční příspěvek, který by pomohl vylepšit jejich situaci.³⁰

Od 1. července 2021 je možné získat náhradní výživné. Jedná se o sociální dávku, která zajistí více finančních prostředků samoživitelům, kterým druhý z rodičů neplatí soudem stanovené výživné. Dávky jsou vypláceny úřadem práce, podmínkou k získání dávky je podání návrhu na exekuci neplatícího rodiče nebo soudní výkon rozhodnutí. Nejvíce je možné získat 3.000,- Kč. Dlužné výživné od neplatícího rodiče následně vymáhá stát. Výživné je přednostně strháváno při insolvenční.³¹

Právě matky samoživitelky jsou nejvíce závislé na pomoci ostatních rodinných příslušníků. Zorganizovat každodenní pracovní povinnosti s péčí o malé děti je mimořádně složitým úkolem a zajistit péči je pro samotnou matku prakticky nemožné. Nejčastějším dalším pečovatelem se stává mateřská babička. Babičky vyzvedávají děti ze školky nebo školy a starají se o svá vnoučata v době, kdy matky musí být v zaměstnání. Prarodiče tak poskytují matkám finanční výpomoc nebo emocionální podporu. Umožňují matkám samoživitelkám postarat se o děti a skloubit svou pracovní kariéru s péčí o rodinu. V některých rodinách pomoc prarodiče chybí, důvodem mohou být špatné vztahy nebo příliš velká vzdálenost bydliště. Matky pak zůstávají na všechno samy a stávají se ohrožené chudobou.³²

³⁰ Zpráva o situaci matek samoživitelek, [online], [cit. 2022-3-10]

³¹ Náhradní výživné [online], [cit. 2022-3-10]

³² HASMANOVÁ, Jaroslava, Prarodičovství v současné české společnosti, s. 88-93

3.4 Vztah rodičů ke vzdělávání a sociální podpora dítěte ve školní přípravě

Zájem dítěte o školu je ovlivněn také vzory ze strany rodičů. V případě, že rodiče v dobách svého dětství získali negativní zkušenosti se školou, je možné, že tyto negativní postoje předávají svým potomkům. Podle Katrňáka jsou negativní postoje častější u rodičů pocházejících z dělnického prostředí. Pro tyto rodiče škola nepředstavovala prvek, který je důležitý v jejich vývoji, ale okolnost, kterou je třeba vydržet. Pokud ve škole vnímali nějaký pozitivní aspekt, bylo to setkávání s ostatními spolužáky. Své kamarády si zpravidla vybírali mezi dětmi ze stejného sociálního prostředí. Po ukončení základní školy postoupili do učebního oboru, na který byli přijati. Tento způsob vyučování pro ně byl mnohem poutavější a přijatelnější. Oceňovali výuku odborných předmětů, protože rozuměli tomu, co a proč se učí a učení považovali za smysluplné, neboť chápali možnosti jeho využití ve své budoucnosti v praxi. V teoretických předmětech na ně nebyly kladeny vysoké nároky a proto děti zažívaly úspěch a dařilo se jim ve škole lépe. V kolektivu studentů učebních oborů se cítili lépe také proto, že měli podobné zájmy a životní názory. Nikdo neusiloval o to, aby nad ostatními vynikal, atmosféru vnímali jako přátelskou.³³

U těchto rodičů vyplývá z nabytých zkušeností přístup ke vzdělávání potomků. Děti nejsou motivovány k tomu, aby byly ve škole nejlepší, nejsou na ně kladeny příliš vysoké požadavky. Rodičům stačí, když budou děti školní nároky a požadavky zvládat a cílem, kterého by mělo dítě dosáhnout je vyučit se v nějakém oboru a získat tak výuční list. Ve chvíli, kdy vybírají pro své dítě vhodnou základní školu, je pro ně nejdůležitější to, aby byla škola blízko bydliště dítěte, aby nemuselo daleko dojíždět. Nástup do školy znamená pro dítě také

³³ KATRŇÁK, Odsouzení k manuální práci, s. 85-96

domácí povinnosti, jako je psaní úkolů, trénování čtení a psaní a příprava školních pomůcek. Pro mnohé z těchto rodičů je nemožné se s dítětem doma učit, protože sami školní látce nerozumí. V těchto rodinách děti nejsou podporovány ani v dalších činnostech jako je četba knih nebo rozvíjení znalostí z oblasti kultury.³⁴

Podle Matějů je možné vyzorovat rozdíly mezi studenty maturitních oborů a studenty učňovských oborů. Rodiče budoucích maturantů sami dosáhli vyššího vzdělání a mají také vyšší společenský status, oproti rodičům nynějších studentů na učebních oborech. Studenti středních škol a oborů s maturitou mají také menší počet sourozenců. Na vzdělávací aspirace dětí má vliv také vzdělání, jehož dosáhli jejich rodiče.³⁵

Bohužel i v dnešní době existují rodiče, kterým na vzdělání jejich dětí příliš nezáleží. Naštěstí jich je jen málo. Většina rodičů rozumí tomu, jakou roli v životě jejich dětí vzdělání hraje a že je důležité pro jejich budoucnost a pro budoucí uplatnění na trhu práce.

3.5 Integrace dítěte do školního kolektivu, riziko šikany a vyloučení u sociálně znevýhodněných

Pro všechny děti, které docházejí každodenně do školy, je důležité, aby byly ve své třídní skupině přijímány. Škola je místem, kde navazují vztahy s ostatními dětmi a získávají si nové kamarády. Bude-li se dítě ve svém třídním kolektivu cítit dobře a vítané, bude také více motivované k účasti na společných činnostech a k lepšímu učení.³⁶ Spolužáci z jedné třídy jsou ve skutečnosti samostatnou

³⁴ KATRŇÁK, Tomáš, Odsouzení k manuální práci, s.97-108

³⁵ MATĚJŮ, Petr, Nerovné šance na vzdělání, s. 247-250

³⁶ Inkluzivní škola, [online], [cit. 2022-3-15]

skupinou, ve které jsou její členové nuceni setrvat, přestože si ji sami nevybrali. V této skupině je hodně dětí, které spolu tráví spoustu času. Během první třídy děti vzhlížejí k paní učitelce a také navazují první vztahy s ostatními, většinou s těmi, se kterými sedí v lavici. V průběhu let se stávají vztahy mezi dětmi důležitější, osoba učitele naopak na významu ztrácí. Učitel stále zůstává přítomen a doprovází žáky při získávání vědomostí a osvojování hodnot společnosti, ale třída zároveň žije životem, do kterého nejsou vpuštěni ani pedagogové ani rodiče dětí. Mezi dětmi jsou důvěrné vztahy a tajemství o prvních pokusech v oblasti nedovolených činností. Žádoucí je vyřešit si vše mezi sebou a nezatahovat do problémů dospělé. Děti si na pedagogických pracovnících zkoušejí, jaké jsou meze a co jim ještě ve třídě projde. Pokud má učitel ve třídě autoritu, udrží se vše v normě, ale pokud ne, mohou se prosadit jedinci s agresivními sklony a dochází k šikaně některého ze spolužáků. Šikana v třídním kolektivu ovlivňuje všechny zúčastněné. Zhoršuje vztahy mezi dětmi a narušuje jejich psychický vývoj. Nejhůře je na tom oběť a násilník, ale zasaženi jsou i ti, kteří nečinně přihlíželi, když bylo spolužákovi ubližováno, nebo se dokonce dobře bavili a sami se přidali k jeho trápení.³⁷

Nežřídká se stává, že obětí šikany je dítě opakovaně a v různých kolektivech. Terčem se stává pro svou nápadnou tělesnou slabost, výraznou vzhledovou odlišnost od ostatních vrstevníků, nebo pro svou odlišnost kulturní, rasovou či etnickou. Ohroženy jsou děti plaché, pro které je těžké prosadit se mezi spolužáky. Snadnou obětí šikany může být právě dítě ze sociálně slabého prostředí, protože vzhledem k nestabilnímu bydlení rodiny často mění školu a musí se zapojovat do hotových kolektivů. Navíc se nemůže před spolužáky

³⁷ ŘÍČAN, Pavel, Jak na šikanu, s.13-14, 49-51

chlubit dokonalým hmotným zabezpečením v oblasti značkových oděvů a nejnovějších typů elektroniky.³⁸

3.6 Děti rodičů z odlišného jazykového a kulturního prostředí

Pro děti rodičů, kteří nemají český jazyk jako svůj jazyk mateřský a kteří pocházejí z jiného kulturního prostředí, používáme termín děti a žáci s odlišným mateřským jazykem. Jedná se o širokou skupinu žáků, někteří přicházejí do naší země ze zahraničí, někteří zde již pobývají delší čas, ale jejich rodiče doma komunikují jiným jazykem. Mohou to být také děti, které mají české občanství, ale žily a studovaly v zahraničí a český jazyk se nikdy neučily a nerozumí mu. Pro všechny tyto děti je charakteristické, že čeština je pro ně až druhým jazykem nebo jsou bilinguální. Vzhledem k tomu, že ve škole výuka probíhá jazykem, který mnohdy zcela neovládají, může tento fakt velmi ovlivnit jejich úspěchy a výsledky. Důležité pro učitele těchto dětí je zkombinovat výuku jazyka s porozuměním obsahu sdělení v jednotlivých předmětech. Přestože děti se mohou jevit při výuce jako méně šikovné, je třeba mít na paměti, že ve svém mateřském jazyce již vědomosti mají. Tyto děti mohou mít problémy se začleněním do prostředí, které je jim kulturně vzdálené. Po odchodu z dobře známého prostředí zažívají pocit vykořenění a nejistoty z neznalosti nového prostředí. Nejsou si jisté, zda způsob chování, který byl běžný a přijatelný v zemi jejich původu, je vhodný i zde. Na toto vytržení z původního prostředí děti reagují různě. Některé přestanou mluvit a začnou místo toho šeptat, jiné se pokouší domluvit pomocí neverbální komunikace. Osamělé a odloučené od ostatních se cítí zpočátku všechny, ale u některých tento stav přetrvává i dlouho po příjezdu. Kulturní šok, který prožívají mívá za následek zmatek, zoufalství a depresivní stavy. Ve své pozici se cítí bezmocné a zranitelné, protože je pro ně

³⁸ ŘÍČAN, Pavel, Jak na šikanu, s. 58-61

nepochopitelný vnější svět ve kterém se ocitly. Po nějaké době se z celé situace cítí vyčerpány jak tělesně tak duševně. Pro snaživé dítě, které ve své původní zemi patřilo k těm nejlepším ve třídě, je těžké smířovat se se školním neúspěchem a časem ztrácí motivaci. Všechny tyto aspekty mohou u dítěte vést ke vzdoru, dítě se odmítá naučit nový jazyk, zapojovat se do výuky a spolupracovat.³⁹

³⁹ Vykořenění a reakce na ně, inkluzivní škola, [online], [cit. 2022-3-16]

4. Specifika romského etnika

4.1 Romská komunita a rodina

Romové žijící na území naší republiky tvoří heterogenní společenství, které se dále člení do skupin, podskupin a rodů.⁴⁰ Podle sčítání lidu v roce 2021 se pouze 4 458 osob přihlásilo k romské národnosti, dalších 17 233 si zvolilo romskou a českou nebo romskou a moravskou národnost. Z toho vyplývá, že celkem 21 691 osob cítí přináležet k romské národnosti. Při sčítání v roce 2011 se k romské národnosti přihlásilo 5 135 osob a českou v kombinaci s jinou národností si vybralo 7 818 osob, celkem tedy 12 953. Z těchto informací je patrný velký nárůst osob, které se k romské národnosti hlásí.⁴¹

Romská komunita byla v dřívějších dobách tvořena rodem nebo rodinou, sestávající z několika generací. Členové se podřizovali stanovené hierarchii a stanovenými nepsanými pravidly. Velké vážnosti se těšili staří lidé, protože v průběhu života stačili nasbírat mnoho zkušeností a pro svůj vysoký věk byli ostatními členy vysoce ceněni. Majoritní společnost vnímala způsob romské koordinace jako anarchii, ale ve skutečnosti šlo o dobře organizovanou skupinu, která v případě potřeby zajistila bezpečí všem svým členům.⁴² Romská rodina bývala vždy velká a soudržná. Jde o rodinu patriarchální s mnoha dětmi. Výhodou velkých soudržných rodin je to, že v případě potřeby se mohou její členové obrátit o pomoc na příbuzné, je zde zachována péče o starší členy rodin, kteří tak nemusí své stáří trávit v domovech důchodců. Zabezpečit dostatek

⁴⁰ HORVÁTHOVÁ, Jana, Kapitoly z dějin Romů, s. 63

⁴¹ Sčítání 2021, [online], [cit. 2022-3-24]

⁴² HORVÁTHOVÁ, Jana, Kapitoly z dějin Romů, s. 24

potravin pro rodinné příslušníky bývalo povinností ženy. Tato povinnost ženám zůstává i v současné době, kdy mnoho dětí vyrůstá pouze v péči matky.⁴³

4.2 Výchova dítěte v romské rodině

Výchova spolu se vzděláváním nebyly záležitostí systematickou, děti se učily každodenním životem a pobytem mezi dospělými. Lidovou moudrost přijímaly při poslouchání poučných příběhů, kde se mohly také poučit o etických normách a pravidlech svého okolí.⁴⁴ Doba dětství malých Romů je charakteristická podstatně větší volností, než u dětí v majoritní populaci. V rodině vládne uvolněná atmosféra, dítě jí když je hladové, vstává z postele když už se dost vyspalo a spát jde, když samo chce. Není nuceno do plnění školních povinností ani zatěžováno náročnými úkoly. Romská matka do vývoje dítěte nadměrně nezasahuje, jeho vývoj pouze usměrňuje. Biologicky daným faktorem je skutečnost, že dětství romských dětí je kratší, puberta a následný sexuální život u nich nastupuje dříve a podstatně časněji u nich dochází k zakládání rodin.⁴⁵

4.3 Postoj romských rodin ke vzdělávání

Přestože je moudrost v romských komunitách vysoce považována, formální vzdělání, které může dětem poskytnout tradiční škola v některých rodinách ceněno není. Pro ty je vzdělání spíše okrajovou záležitostí. K instituci, jakou je škola, přistupují často s nedůvěrou, která může být přenesena i na samotné dítě. Rodiče sami a jejich předkové získali zkušenost, že vzdělání jim nepomůže k získání lepší pracovní pozice. Jsou přesvědčeni, že hlavní překážkou k získání dobrého zaměstnání, je diskriminace majoritní populace. Rodiče si pamatují

⁴³ ŘÍČAN, Pavel, S Romy žít budeme, s.44-46

⁴⁴ HORVÁTHOVÁ, Jana, Kapitoly z dějin Romů, s.29

⁴⁵ ŘÍČAN, Pavel, S Romy žít budeme, s.45

nedobré zážitky z doby vlastní školní docházky a z dob, kdy byly romské děti často přeřazováni do zvláštních škol, přestože podle intelektových schopností by zvládly studium na běžné základní škole. Dalším důvodem, proč někteří romští rodiče nepodporují své děti ve studiu, je finanční situace v rodině. Školní pomůcky, náklady na dopravu do školy a různé další výdaje jsou pro rodinu značnou zátěží, dítě samo do rodiny žádné peníze nepřináší, přestože by již mohlo vydělávat nebo získávat podporu. Rodiče jsou často shovívaví k důvodům absence ve škole, dítě do školy nepošlou prostě proto, že se mu tam jít zrovna nechce. Nepravidelnost školní docházky rodiče nijak netrápí, spolupráce se školou bývá nedostatečná a podpora při domácí přípravě na vyučování malá.⁴⁶ Za úvahu stojí také to, co je jedním z důvodů ke studiu u většinové populace. Je to lidská potřeba předvést těm ostatním co umím a co znám. Dosažené vzdělání je známkou prestiže, jednak může jeho držitelé zajistit dobře placené místo a jednak ho lze využít jako vstupenku do lepší společnosti. Co platí pro jednoho, ovšem nemusí platit pro druhého a je dost dobře možné, že u Romů panuje přesvědčení, že ani úsilí, které by vzdělávání věnovali, jim nezajistí lepší místo v majoritní společnosti a úctu a přijetí ostatních.⁴⁷ Všechny rodiny ale nejsou stejné a populace Romů si čím dál víc uvědomuje, že vzdělání je pro budoucnost jejich dětí důležité a nahlíží na vzdělání jako na něco hodnotného. Jsou více informovaní a orientují se v tom, jak vzdělávací systém funguje.⁴⁸

4.4 Romské dítě v základní škole

Romské děti nejsou vychovávány k samostatnosti, ale ke spolupráci. Čas tráví pohromadě s ostatními dětmi, dělí se o hračky a spolu hrají různé dětské hry. Ve škole jsou děti naopak vedeny k samostatné práci, což pro ně může být těžko

⁴⁶ ŘÍČAN, Pavel, S Romy žít budeme, s.50-53, 109-114

⁴⁷ SAMKOVÁ, Klára, Romská otázka, s.49-50

⁴⁸ Cesty romských žáků, [online], [cit. 2022-3-20]

pochopitelné. Výchova v rodině romské děti na pobyt ve škole dostatečně nepřipraví a navíc většina z nich nenavštěvuje ani mateřskou školu, kde by měly možnost seznámit se s podobným prostředím. Didaktické hračky, hádanky, omalovánky, pastelky a papír nepatří k předmětům, se kterými by trávily čas. Mnohem víc jsou zvyklé na sledování televize. Děti jsou spontánní a temperamentní, ale může jim chybět disciplína a vytrvalost. Pro takové dítě je velkou zátěží vydržet sedět dlouhé hodiny a přinutit se k učení. Vlivem časté absence a nedostatečné domácí přípravy může dojít k tomu, že dítě má ve škole špatné známky a celkově slabý prospěch. V průběhu času tak získá ke školní docházce odpor, který ve spojení s nevelkou podporou v rodině vede k nižší úspěšnosti ve škole.⁴⁹

Rodiče uplatňují při vstupu dětí do vzdělávání různé strategie. Někteří se snaží dostat své dítě do školy s lepší pověstí. Jestli v tom bude rodina úspěšná se odvíjí od vstřícnosti přístupu zaměstnanců školy. I v této oblasti existuje skleněný strop a školy využívají různé taktiky, aby nemusely nežádoucí žáky přijímat. Pokud dítě navštěvuje nějaký způsob předškolního vzdělávání, určitě se mu zvýší šance na vstup do vytoužené základní školy. Jiní rodiče raději upřednostní školu s nižšími nároky. Důvodem bývá vlastní zkušenost z dětství, nebo obava ze šikany. Rodina určitou školu upřednostní také proto, že tam již docházejí jejich příbuzní nebo známí a mají s touto školou dobré zkušenosti. Svou roli v umístování dětí hraje také spádovost.⁵⁰

⁴⁹ RÍČAN, Pavel, S Romy žít budeme – jde o to jak, s.109-115

⁵⁰ Cesty romských žáků, [online], [cit. 2022-3-20]

Na oddělování romských a neromských žáků mají vliv také rodiče. Většina rodičů v majoritní populaci umisťuje své děti do škol s nízkým podílem romských žáků. Pokud již dítě do školy dochází a rodič vyhodnotí, že se podíl romských žáků zvyšuje, přehlásí své dítě raději na jinou školu. Mnoho romských rodičů naproti tomu zase vyhledává školy s vysokým podílem romských žáků, protože věří, že jejich děti se budou cítit ve škole lépe a nebudou muset snášet předsudky ostatních. Některé základní školy proti tomuto systému nijak nebojují, spíše se s ním smiřují. Jiné vzniklou situaci řeší rozdělením školy na běžnou a výběrovou, aby tak zamezili dalšímu odlivu žáků z majoritní populace. Žáci jsou do tříd umisťováni na základě bodového hodnocení. Ve školách dochází také k rozdělování dětí při výuce náročných předmětů na ty pomalejší a rychlejší. Některé školy se snaží zatajit přítomnost velké skupiny romských žáků v přípravných třídách např. tím, že posunou čas vyučování. Jiné školy přímo odmítají romské žáky s odůvodněním, že škola pro ně nemá volnou kapacitu, pokud do ní spádově nepatří. Pokud dítě spádově do školy patří, bývá odmítnuto na základě výsledků testů školní zralosti. Kvalita vyučování na základních školách se liší, ve školách s vyšším počtem romských žáků bývá výrazně horší než na ostatních základních školách.⁵¹

⁵¹ Chce to více snahy, [online], [cit. 2022-3-24],s.48

5. Možnosti řešení nepříznivé situace

V dnešní době již existuje mnoho nástrojů, které mohou napomoci obtížnou situaci dětí řešit. První činitel, který by se měl situací dítěte aktivně věnovat je základní škola, kam dítě dochází. Pomocí rodinám s dětmi se zabývá také Oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

5.1 Úloha škol

Z ustanovení § 22 školského zákona vyplývají povinnosti pro žáky i jejich rodiče. Povinností dětí je dostavovat se pravidelně do školy, řídit se školním řádem a dbát pokynů pedagogických pracovníků. Úkolem zákonných zástupců je zajistit řádnou docházku dítěte do školy, komunikovat se školou, osobně se dostavovat, pokud je nutné projednání závažných problémů na půdě školy, včas omlouvat nepřítomnost žáka ve škole a podat škole informace, které ovlivňují přístup dítěte k učení.⁵²

Úkolem školy je předcházet vzniku problémů. Pokud se nějaké potíže vyskytnou je nejlepší věnovat se jim okamžitě a snažit se je potlačit již v začátcích. Škola má k dispozici výchovné poradce, metodiky prevence, školní psychology a speciální pedagogy. Spolupracuje také s poradenskými zařízeními a pedagogicko-psychologickými poradnami. Ředitel školy by měl učinit všechny kroky k zajištění služeb v oblasti prevence školní neúspěšnosti, prevenci patologických jevů a kariérního poradenství a podporu žáků s výukovými potížemi. Spolu s pravidly, které škola vytváří a na jejichž dodržování trvá by měla vytvářet i přátelskou atmosféru, kde se děti cítí dobře a

⁵² Informace k postupu OSPOD v případě záškoláctví, [online], [cit. 2022-4-5]

motivovat je k dalšímu rozvoji a vzdělávání. Třídní učitel by měl mít pro problémy dítěte porozumění a spolu s dítětem o vzniklých potížích hovořit a hledat spolu s ním vhodná východiska. Zároveň by měl poskytnout rodičům srozumitelné informace o poradenských službách a také kontakty na poradenská zařízení dostupná v okolí. Důležitou součástí preventivních opatření je také práce s třídním kolektivem tak, aby vznikaly mezi dětmi dobré vztahy a děti si mezi vrstevníky osvojily požadované hodnoty. Součástí školních aktivit je pořádání seminářů a přednášek v oblasti prevence nežádoucích jevů jako je šikana, kouření, lenosti apod. Školy mají kromě měkkých opatření také možnost využít i ty tvrdé ve formě sankcí za dlouhodobé porušování povinností.⁵³

5.2 Úloha Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dítěte spočívá zejména v ochraně jeho práv na vhodný vývoj a řádnou výchovu spolu s ochranou jeho oprávněných zájmů. Pracovníci OSPOD přicházejí do rodiny ve chvíli, kdy si rodiče dětí neplní své rodičovské povinnosti nebo když rodiče svým potomkům povolují zahálet a zanedbávat školní docházku. Pokud je z poskytnutých informací vyhodnoceno, že se jedná o dítě ohrožené, je s rodinou započata spolupráce. Pracovníci OSPOD jsou oprávněni navštěvovat dítě v domácím prostředí nebo ve škole, snaží se zjistit příčinu nedostatečné školní docházky, provádějí rozhovory s rodiči i s dítětem. Usměrnují rodiče tak, aby dítě do školy docházelo a aby odstranili veškeré nedostatky, na které škola upozornila. Poskytují základní poradenství o možnostech využití sociálně-aktivizačních služeb, zajištění bydlení a možnosti pomoci v oblasti hmotného zabezpečení rodin. Dále poskytují doporučení ohledně školských zařízení, doučování a možností

⁵³ Informace k postupu OSPOD v případě záškoláctví, [online], [cit. 2022-4-5]

mimoškolních aktivit. Užitečným nástrojem pro práci OSPOD je případová konference. Této konferenci se kromě klíčového pracovníka a rodičů účastní zástupci školy, kde dítě studuje, lékař a další odborníci, kteří s rodinou spolupracují. Výstupem z případové konference je nastavení pravidel, kterými by se měla rodina do budoucna řídit tak, aby dítě do školy docházelo a plnilo si své povinnosti.⁵⁴

Pokud se rodiče neřídí výstupy z případové konference a v situaci nedochází k požadované nápravě, disponuje OSPOD dalšími prostředky jak přimět rodiče dítěte k řešení problému. OSPOD může nařídit povinnost využít odbornou pomoc v oblasti poradenství, a pokud je to v zájmu nezletilého dítěte může uložit některé z výchovných opatření. Mezi tato opatření patří udělení napomenutí rodiči nebo dítěti, stanovit dohled nad dítětem případně uložit dítěti nebo rodičům omezení. V momentě, kdy žádné z uvedených opatření nevedlo ke změně situace, je ke spolupráci přizván kurátor pro děti a mládež. Kurátor pro dítě zprostředkuje pomoc ve středisku výchovné péče.⁵⁵

5.3 Stabilizace rodiny

Nejlepším způsobem jak stabilizovat situaci v rodině je zapojit členy do sociálně aktivizační služby. Výhodou těchto služeb je poskytování přímo v místě bydliště klientů. Cílem poskytovaných služeb je předcházet sociálnímu vyloučení a dosáhnout pozitivních změn v provozu rodiny. Tento druh služby je časově velmi náročný, protože k tomu, aby v rodině došlo k žádoucím změnám je nezbytná důvěra rodinných členů k pracovníkovi. Spolupráce s organizací trvá nejčastěji 6 měsíců, ale může být prodloužena, pokud je to potřeba. Účelem

⁵⁴ Informace k postupu OSPOD v případě záškoláctví, [online], [cit. 2022-4-5]

⁵⁵ Tamtéž

spolupráce je zlepšení rodičovských kompetencí směrem ve vztahu k dítěti, ale také pomoc s činnostmi, se kterými si rodiče sami nedokáží poradit. Mezi nejčastější oblasti pomoci patří finanční gramotnost, řešení exekucí, předcházení ztrátě bydlení nebo jednání s úřady. Spolupráce rodiny se službou má za následek zlepšení situace dítěte a prevenci před dalšími závažnými kroky jako je např. odebrání dítěte z rodinného prostředí.⁵⁶

Dalším způsobem jak lze podpořit sociálně slabé rodiny je zajištění sociálního bydlení. Tento způsob bydlení je určen osobám, kterým se dlouhodobě nedaří zařídit si vlastními silami vhodné bydlení. Výhodou je, že je realizováno jako pronájem bytových jednotek zpravidla za nižší nájemné, než je v oblasti obvyklé. Pokud má občan o tento druh bydlení zájem, je třeba zažádat si na místně příslušný úřad a doložit všechny požadované dokumenty. O přidělení bytu je následně rozhodováno na základě stupně bytové nouze, ve které se zájemce nachází. Sociální byty nejsou součástí vyloučených lokalit a jejich poskytování a užívání podléhá kontrole sociálních pracovníků. Pro rodiny, které se ocitnou v neočekávané bytové krizi jsou k dispozici azylové domy, nebo speciálně vybrané byty, které jsou určeny ke krátkodobému pobytu a u kterých je zkrácen také postup při získávání nájemní smlouvy. Stálým problémem je naprostý nedostatek těchto bytů, takže stávající nabídka nemůže uspokojit poptávku.⁵⁷

Pro rodiny, které jsou ohroženy opravdovou nouzí, existují další podpůrné mechanismy. Potravinová banka je nezisková organizace, která se zabývá shromažďováním a distribucí potravin. Tyto potraviny získávají od dárců při pravidelných sbírkách, obchodních řetězců nebo výrobců a pěstitelů. Vybrané

⁵⁶ Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, [online], [cit. 2022-3-14]

⁵⁷ Základní informace o sociálním bydlení, [online], [cit. 2022-3-14]

potraviny předávají azylovým domům, dalším dobročinným organizacím a potřebným jedincům a rodinám. Potravinová banka je zastoupena v každém kraji v České republice.⁵⁸ V roce 2021 byl v Praze založen Nadační fond Šatník, který poskytuje chudým rodičům obuv a oblečení, dále hračky, knížky a drobné potřeby do domácnosti. V době pandemie byla sbírka rozšířena o notebooky vhodné pro děti při distanční výuce.⁵⁹

⁵⁸ Potravinové banky, [online], [cit. 2022-3-14]

⁵⁹ Nadační fond Šatník, [online], [cit. 2022-3-14]

6. Praktická část

Jména osob v kazuistikách byla změněna, zdrojem kazuistik jsou materiály Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Praha 8.

6.1 Kazuistika 1

Adamova matka sama vychovává tři děti. Adam a Eva mají stejného otce, otec dětí je Rumun, v České republice nikdy nežil. Matka se s ním seznámila při svém pobytu ve Španělsku. Otec matce na děti nijak nepřispívá, s dětmi je v občasném telefonickém kontaktu. Matka po ukončení základní školy pokračovala ve studiu na učebním oboru, kde se učila cukrářkou. Studium nedokončila, má tedy pouze základní vzdělání. Mateřská babička již zemřela, matčin otec s rodinou nikdy nežil, matka má pouze jednu sestru. Matka porodila své první dítě v 18 letech, rodina se hlásí k romskému etniku.

Adamova rodina se dostala na OSPOD v lednu 2018, kdy základní škola, kterou Adam se svou sestrou Evou navštěvovali, oznámila, že děti nedocházejí do školy a mají mnoho zameškaných hodin. S matkou tento problém zástupce školy projednal, ale nedošlo k žádné nápravě. Na školou uvedené adrese nebyla rodina zastižena a nebylo možné ji kontaktovat telefonicky. Základní škola zorganizovala výchovnou komisi, na kterou se matka dostavila a uvedla, že již na uvedené adrese s dětmi nebydlí, bydlí nyní u své sestřenice a brzy se bude stěhovat na ubytovnu. V průběhu komise byla matka upozorněna, že Adam, který končí 5. ročník, nemůže již na škole zůstat a matka mu musí najít jinou základní školu.

Adam ani Eva nikdy nedocházeli do mateřské školy, pro své děti matka vybrala základní školu, která nabízí vzdělávání dětem s vývojovými poruchami učení nebo ze sociálně znevýhodněného prostředí. Škola tyto žáky vzdělává pouze na prvním stupni. Důvodem bylo to, že matka sama do této školy chodila a měla s ní dobré zkušenosti.

Od června rodina bydlela na ubytovně, matka tam pracovala jako správcová a platila tak méně za poplatky spojené s bydlením. Na začátku srpna se matka dostavila na OSPOD, majitel ji z ubytovny vyhodil pro neschopnost. Matce byly předány kontakty na azylové domy a byla zahájena spolupráce s Oddělením sociální intervence a prevence z důvodu zajištění ubytování. Matka uvedla, že ZŠ pro Adama ještě nezajistila. Na další schůzku na OSPOD a OSIP se matka nedostavila.

V první školní den v 10.00 hodin se matka dostavila s Adamem na OSPOD a uvedla, že pro Adama nemá zajištěnou ZŠ. Pracovnice OSPOD zatelefonovala do spádové školy a domluvila schůzku na další den s tím, že Adam bude přijat. Když se matka s Alexem do školy dostavila, ředitelka jí vysvětlila, že jde o školu výběrovou s rozšířenou výukou jazyků a že by ji tedy Adam asi nezvládal a bylo by vhodnější najít mu jinou. Matka tedy svolila a šla hledat jinou ZŠ. Od této doby nebylo možné matku kontaktovat telefonicky a na uvedené adrese se rodina nezdržovala. Děti nechodily do školy a měly neomluvené hodiny. Policie ČR byla požádána o součinnost, ale bezvýsledně. Na matku bylo podáno trestní oznámení.

V prosinci byla matka zadržena pro krádež v hotelu, děti byly umístěny do ZDVOP Sluníčko. Matka pobyt dětí zvládala velmi špatně, každý den jim několikrát telefonovala, děti snášely pobyt v zařízení dobře. Po intervenci

OSPOD byl Adam přijat do spádové ZŠ a Eva pokračovala v docházce do původní ZŠ. Pracovníci Sluníčka pravidelně děti do školy doprovázeli a matka hledala práci a ubytování. Matka přislíbila, že se nahlásí na ÚP a začne spolupracovat se sociálně aktivizační službou. Matka si našla přítele a společně si pronajali byt. Poté co matka doložila nájemní smlouvu a bylo provedeno šetření v místě nového bydliště, byly děti propuštěny do domácí péče. Rodina začala dobře fungovat, děti docházely pravidelně do školy a matka na OSPOD. Matka uváděla, že je hlášena na ÚP a hledá si zaměstnání. Spolupráce s SAS byla ukončena. Adam byl zpočátku v nové třídě spokojený, ale postupně se začal kamarádit víc s žáky z jiných tříd a přestávky trávil mimo učebnu. Později začal mít potyčky se spolužáky a následně se začala zvyšovat jeho absence. Jeho školní výsledky nebyly dobré. Matka měla problém v komunikaci se školou, nedokázala se přihlásit do systému Bakaláři. V květnu 2019 matčin přítel rodinu opustil. Matce nic neoznámil, prostě jednoho dne odešel. Vzhledem k tomu, že nebylo zaplacené nájemné, musela rodina byt opustit. Matka s dětmi odešla k příbuzným. Děti přestaly docházet do školy. Z komunikace s matčinou sestrou bylo zjištěno, že matka s dětmi odcestovala do zahraničí, pravděpodobně do Španělska. Ve škole děti neodhlásila, pouze požádala svou sestru, aby do školy zatelefonovala a situaci jim oznámila. V červnu 2019 byla matka obviněna ze spáchání přečinu ohrožování výchovy dítěte. OSPOD opět požádal Policii ČR o součinnost.

V září 2019 se matka vrátila do ČR a dostavila se také na OSPOD. Uvedla, že rodina nyní žije v Rumunsku, kam odcestovali za otcem dětí, aby matce pomohl s jejich výchovou. Děti zůstaly u otce a docházejí tam do školy. Matka nadále v Rumunsku setrvat nechtěla, protože je to zaostalá země. Bude si hledat bydlení a má v plánu se i s dětmi navrátit do ČR. V listopadu se rodina vrátila zpět do ČR. Při výslechu na Policii obě děti shodně uvedly, že v Rumunsku

docházely do školy. Matka si našla nového přítele, který měl pronajatý byt a i s dětmi se k němu nastěhovala. Děti zahájily školní docházku. Vzhledem k tomu, že Adam měl mnoho zameškaných hodin, musel opakovat 6. ročník. Matka se opět přihlásila na ÚP a začala si hledat zaměstnání. Matka byla nabádána, aby si podala žádost o sociální byt, ale nestihla to před uzavřením úřadů.

V dubnu 2020 byly uzavřeny základní školy z důvodu pandemie covidu. Rodina neměla doma ani jeden počítač, matka tedy dojížděla do dvou základních škol a vyzvedávala tam pro děti úkoly, které potom spolu doma psali. Matka byla obžalována a odsouzena k trestu odnětí svobody na 12 měsíců, trest byl zatím podmíněně odložen, byla stanovena lhůta v trvání 3 roky. Trest matku velice vyděsil, bála se, že bude muset jít do vězení a děti do dětského domova. Na jaře přítel matku opustil a odešel ze společného bytu. Matka se zpozdila s placením nájemného a musela s dětmi z pronajatého bytu odejít. Vzhledem k pandemii došlo v Praze k uvolnění určitých ubytovacích kapacit, které byly dříve pronajímány jako hotely. Matka získala ubytování v jednom z hotelů v Praze na Žižkově. Vzhledem k tomu, že Eva musela změnit základní školu a že Adam nebyl ve své škole spokojený, přehlásila obě děti do jiné základní školy v blízkosti svého nového bydliště. Tentokrát vybrala pro děti školu multikulturní.

Obě děti byly od počátku v nové škole spokojené a cítily se tam dobře. Adam se do nového kolektivu dobře začlenil, třídní učitelka ho vnímala jako motivovaného žáka, který se při hodinách snaží spolupracovat a doplňuje si vynechané učivo. Adam se doma na školu připravoval, nosil si pomůcky a plnil domácí úkoly. Matka se školou spolupracovala a na doporučení OSPOD se dostavila na OSIP, aby si podala žádost o sociální byt. Na další domluvenou schůzku se však již na OSIP nedostavila. Matka souhlasila se spoluprací se SAS,

ale přes opakované připomínání spolupráci nenavázala. Matka si našla zaměstnání jako pokojská v hotelu, ale pracovala pouze na dohodu o PP. Komplikace přišly opět při uzavření škol, protože rodina neměla k dispozici počítače. Matka tedy docházela do ZŠ, kde vyzvedávala úkoly a doma je s dětmi plnila. Matka přišla o zaměstnání a rodina opět žila z dávek hmotné nouze. Třídní učitelka Adama chválila a rodině bylo doporučeno, aby si Adam dokončil ještě 9. ročník. Matce se podařilo najít si nové zaměstnání, pomáhala při úklidu městské zeleně a práci jí zajistil úřad práce.

V říjnu 2021 se matka dostavila na OSPOD a uvedla, že je těhotná. Přestože otce o svém těhotenství informovala, otec o dítě nemá zájem a odmítá se na jeho výchově podílet. Matka ho raději ani nechce uvádět do rodného listu. Matka odešla ze zaměstnání ze zdravotních důvodů a rodina žila opět z dávek hmotné nouze. Adam se ve škole hodně zhoršil, začal mít hodně pozdních příchodů a mnoho zameškaných hodin. Matka všechny tyto hodiny ve škole omluvila a zdůvodňovala je tím, že Adam měl zlomenou ruku a docházeli do nemocnice na převázání. Matka navázala spolupráci se SAS a podala si žádost o sociální byt. Ze školy přišlo oznámení, že Adam bude ukončovat povinnou školní docházku v 8. ročníku. Na schůzce na OSPOD Adam uvedl, že již nechce pokračovat ve studiu na ZŠ, podal si přihlášky na dva učební obory a půjde tam, kam bude přijat. Přijímací zkoušky pravděpodobně nebude muset skládat. Učební obory si vybral sám za pomoci matky. Bude se učit buď malířem nebo truhlářem, není si jistý, kam by šel raději. Je možné, že si v budoucnosti ještě na ZŠ doplní 9. ročník dálkově. V lednu 2022 se Adamově matce narodil malý chlapec.

6.2 Kazuistika 2

Paní Marie má dvě dospělé dcery. Starší Annu, která má dvě děti, Terezu a Martina a mladší Barboru, která má čtyři děti, dvojčata Moniku a Kristýnu, Ivetu a nejmladší Nikolu. Paní Marie bydlela v pronajatém bytě o velikosti 2+1. Anna i Barbora měly pronajaté byty blízko od sebe v Praze 8. Anna nepracovala, pobírala dávky hmotné nouze a když jednou nedodala na ÚP potřebné podklady, byly jí dávky odebrány a majitel bytu jí smlouvu o pronájmu ukončil. Barbora pobírala rodičovský příspěvek a další dávky hmotné nouze, ale i ji majitel z bytu vyhodil. Paní Marie sama v dětství pobývala v dětském domově. Z tohoto důvodu s OSPOD vždy dobře spolupracovala a doporučovala to i svým dcerám.

Rodina Anny se dostala na OSPOD na podzim 2019, když základní škola, kam Tereza docházela do 1. třídy oznámila, že Tereza má ve škole velmi časté absence, které matka omlouvá se zpožděním. Rodinu zprvu nebylo možné kontaktovat, protože se nezdržovala na uvedené adrese. Na OSPOD se dostavila Barbora a uvedla, že její sestra Anna nemá kde bydlet a že zanechala své děti v její péči. Uvedla také telefonický kontakt na svou sestru Annu. Anna se dostavila na OSPOD, kde dostala kontakty na azylové domy a navázala spolupráci s Oddělením sociální intervence a prevence, aby získala sociální byt. Své dvě děti opět převzala do péče a odešla s nimi do bytu ke své matce, protože neměla kam jít.

Mezitím přišlo na OSPOD ze základní školy oznámení také na Moniku a Kristýnu. Matka se dostavila na zápis dívek opožděně a z toho důvodu nastoupila každá z dívek do jiné první třídy. Matce to velmi komplikovalo situaci, protože se dvěma dalšími malými dcerami musela vyzvedávat dcery každou v jinou dobu. Matka nezajistila pro dcery školní pomůcky, komunikace

s matkou byla pro školu komplikovaná, matku často nebylo možné kontaktovat. Barbora přišla o bydlení a také se přistěhovala do bytu své matky. Anna to v jednom bytě s matkou, sestrou a šesti dětmi nemohla vydržet a proto odešla. S dětmi nechtěla jít na ubytovnu a proto začala bydlet s dětmi v hotelích. Aby měla na zaplacení pobytu, kradla v obchodech a ukradené předměty potom prodávala. Za svou činnost byla Anna odsouzena k trestu odnětí svobody a její děti, Terezu a Martina převzala do pěstounské péče její matka, paní Marie. Marie přihlásila Terezu do školní družiny a velmi důsledně dbala na docházku Terezy do školy a Martina do mateřské školy. Spolu s dětmi jezdila za matkou do věznice na návštěvy.

Když majitel bytu, kde Marie, Barbora a děti bydlely, zjistil, kolik tam ve skutečnosti žije lidí, nájemní smlouvu s Marií ukončil. Marie a Barbora zpočátku bydlely u Mariina bratra a potom se odstěhovaly na ubytovnu. Marie s dětmi si pronajala jeden pokoj a Barbora se svými dětmi jiný. Marie a Barbora si při péči o děti velmi pomáhaly, jedna z nich vždy doprovázela děti do školy a školky a druhá hlídala nejmladší děti. OSPOD navrhl při případové konferenci Barboře spolupráci se sociálně aktivizační službou a Barbora s tím souhlasila a spolupráci navázala. Přes nabádání OSPOD odmítla podat na OSIP žádost o sociální byt. Matka byla také nabádána, aby zapsala do mateřské školy svou dceru Ivetu, které již byly 4 roky. Matka toto ale odmítala. Spolupráce se SAS probíhala dobře, pracovnice SAS doprovázela Barboru na úřady, docházela pravidelně do domácnosti a zajistila pro Terezu a Kristýnu doučování. Do studijních úspěchů zasáhla pandemie Kovidu, rodina neměla ani jeden počítač a děvčata se tak nemohla připojovat k vyučování.

Matka byla pracovnící OSPOD důrazně nabádána, aby nezapomněla včas přihlásit dceru Ivetu do mateřské školy. Matka dostala seznam mateřských škol

a byla upozorněna na termín konání zápisů. Matka chtěla, aby Iveta docházela do stejné školy jako Martin, ale nepohlídala si datum zápisu a přihlásit svou dceru do mateřské školy přišla až v červnu. Iveta nebyla do této mateřské školy přijata a matka telefonovala na OSPOD, co má dělat. Pro Ivetu bylo následně zajištěno místo v jiné školce, která měla volnou kapacitu. Tato školka je dost vzdálená od základní školy, kam dochází Monika s Kristýnou a doprovázení dětí se zkomplikovalo.

Paní Marie si jako pěstounka požádala o sociální byt a získala byt o velikosti 2+1. Nejprve zde bydlela s Terezou a Martinem a potom se za ní přistěhovala i Barbora se svými dětmi. Nové bydliště je dost vzdálené od místa, kam děti dochází do školy a zejména od školky, kam docházela Iveta. Pro matku bylo obtížnější Ivetu do školky doprovázet a baculatá Iveta také nechtěla chodit pěšky od tramvaje až do vzdálené školky. Matka si Ivetu raději nechávala doma.

Od září nastoupili Martin a Iveta do stejné třídy. Obě děti si na školu zvykly velmi dobře, do školy chodí rády, mají rády paní učitelku i spolužáky. Přestože je Martin velmi živé dítě a trpí ADHD, ve škole prospívá mnohem lépe. V pololetí první třídy měl Martin na vysvědčení samé jedničky, ale Iveta měla dvě čtyřky, jednu z matematiky a druhou z českého jazyka. Nejmladší Nikola by již také mohla nastoupit do mateřské školy, ale matka s ní chce ještě rok zůstat doma.

Závěr

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma Vliv sociálně znevýhodněného rodinného prostředí na vzdělávání dětí. Cílem této práce bylo prozkoumat důvody, které mají na vzdělávání dětí největší vliv a zda již existují nějaké podpůrné mechanismy v naší společnosti, které by mohly situaci těchto dětí usnadnit.

Pro praktickou část jsem zvolila dvě kazuistiky, které mou bakalářskou práci doplňují. V první kazuistice popisuji životní příběh romské matky se dvěma dětmi, kterým se později narodil malý bratříček. Matka dětí je samoživitelka a ani jeden z otců jí na výživu dětí ničím nepřispívá. Právě to je jedním z důvodů, proč se rodina dlouhodobě nachází ve velmi špatné finanční situaci, někdy až v opravdové chudobě. Matka se dříve odmítala přihlásit na úřad práce a nemohla tak pobírat dávky hmotné nouze. Matka navíc nemá velkou podporu ve své původní rodině a většinu životních problémů si musí vyřešit sama. Je pochopitelné, že pokud jakákoli matka neví, kde bude s dětmi bydlet a co jim dá k jídlu, není pro ni vzdělání a školní docházka tím nejdůležitějším problémem. Přesto zde vnímám určité jevy, které teoretickou část potvrzují. Matka sama dosáhla pouze základního vzdělání. Pro své děti zvolila základní školu, která na děti neklade vysoké nároky. Sama dříve do této školy docházela a to pro ni bylo dobrým doporučením, přestože se jedná o školu pro žáky s lehkým mentálním postižením nebo jinými výukovými nedostatky. Když Adam končil první stupeň, zástupce školy matku opakovaně informoval, že Adam již ve škole nadále nemůže pokračovat. Matka přesto jinou školu pro syna včas nezajistila a problém začala řešit až v první den následujícího školního roku. I když bylo telefonicky domluveno, že Adam bude do spádové školy přijat, matka při schůzce s ředitelkou školy nedokázala odporovat a Adam do školy přijat nebyl, přestože na to měl právo a je povinností základních škol žáky ze svých spádových oblastí

přijímat. Matku při odjezdu za otcem dětí do Rumunska vůbec nenapadlo, že by mohl vzniknout nějaký problém. Nepovažovala za nutné dostavit se do školy a tam celou situaci oznámit. Matčin přístup ke vzdělávání dětí se doopravdy změnil až ve chvíli, kdy byla odsouzena a měla obavy, že bude muset jít do vězení. Poté, co matka pro děti vybrala multikulturní základní školu, stížnosti ze strany školy zcela ustaly. Je velká škoda, že Adam ukončí školní docházku v osmém ročníku, protože to pravděpodobně ovlivní jeho budoucnost.

Ve druhé kazuistice se také jedná o dvě rodiny mladých matek samoživitelek, které trpí nedostatkem finančních prostředků a nedostávají od otců žádné výživné. Jejich situace je lepší v to, že mají velkou oporu ve své matce, která sama pobývala v dětství v dětském domově. Její zkušenosti jsou tak špatné, že udělá vše pro to, aby ani jedno z jejích vnoučat nemuselo jít do ústavní výchovy. Zde bych chtěla vyzdvihnout rozdílný vztah k předškolnímu vzdělávání dětí a jeho následky. Ve chvíli, kdy převzala babička dvě z vnoučat do pěstounské péče, ihned zapsala starší Terezu do družiny a velmi důsledně dbala na Martinovu docházku do mateřské školy a na docházku Terezy do školy. Matka ostatních dětí, paní Barbora také dbala na docházku svých dcer do základní školy, ale nechtěla umístit prostřední dceru Ivetu do mateřské školy dříve než v posledním předškolním roce a navíc nedokázala dívku přihlásit do MŠ včas a zajistit si tak školku, o kterou měla zájem. Ivetu do MŠ vodila jen občas, ne pravidelně. Když nastoupila Iveta do stejné třídy jako její bratranec Martin, ukázalo se, že Martin, který docházel do MŠ pravidelně, je ve výhodě. Martin měl v pololetí samé jedničky a Iveta dvě čtyřky a to z hlavních předmětů, českého jazyka a matematiky. Je zřejmé, že Iveta byla jednáním své matky poškozena a musí nyní docházet ve škole na doučování, aby se její školní výsledky zlepšily.

V dnešní době již existují možnosti podpory rodin i dětí. Školy by měly mít k dětem vstřícný přístup případně doporučit rodičům potřebné odborníky, aby dětem byla poskytnuta co nejúčinnější podpora při vyučování. Některé školy zajišťují pro své žáky odpolední doučování. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí působí na rodiče, aby si co nejdříve upravili poměry, navázali spolupráci se sociálně aktivizačními službami a podali si žádost o sociální bydlení. Pracovníci sociálně aktivizačních služeb doprovázejí rodiče při jednáních, která jsou pro rodiče těžko zvladatelná a docházejí do rodin. Kromě těchto služeb již také existují neziskové organizace, které poskytují hmotné zabezpečení jako potraviny nebo potřeby pro děti. Stát pomáhá rodinám poskytováním pravidelných nebo mimořádných dávek, ze kterých lze financovat to, co si rodina ze svých příjmů nemůže dovolit. Pro předškolní děti stát poskytuje vzdělání v mateřských školách zpravidla ve věku od 3 let. Největší problém je v nedostatku volných, cenově dostupných bytů, ale i na bydlení stát svým občanům ve finanční nouzi přispívá. V České republice existuje spousta pomocných mechanismů, ale některé matky je nechtějí nebo nedokáží využít.

Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů

- Běhounková Leona a kol., Význam včasné intervence v raném vývoji dítěte, Metodická příručka, vyd. 1, 2011, ISBN 978-80-260-0641-1
- Beníšková Tereza, První třídou bez pláče, vyd. 1, 2007, Praha, Grada Publishing, ISBN-978-80-247-1906-1
- Dunovský Jiří a kolektiv, Sociální pediatrie, vybrané kapitoly, vyd. 1, Praha, Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-254-9
- Greger David a kol., Spravedlivý start, vyd. 1, Praha, Karolinum, 2015, ISBN 978-80-7290-861-5
- Hasmanová Marhánková Jaroslava a kol., Prarodičovství v současné české společnosti, vyd. 1, 2018, Praha, Slon – sociologické nakladatelství, ISBN-978-80-7419-265-4
- Horváthová Jana, Kapitoly z dějin Romů, vyd. 1, Praha, Člověk v tísni, 2002, ISBN 80-7106-615-X
- Katrňák Tomáš, Odsouzení k manuální práci, vyd. 1, Praha, Slon – sociologické nakladatelství, ISBN-80-86429-29-6
- Kuchařová Věra, Česká rodina na počátku 21. století, vyd. 1, Praha, Slon – sociologické nakladatelství, ISBN 978-80-7416-3333-3
- Matějček Zdeněk, Co děti nejvíc potřebují, vyd. 7, Praha, portál, 2015, ISBN 978-80-262-0853-2
- Matějček Zdeněk, Co, kdy a jak ve výchově dětí, vyd. 6, Praha, portál, 2013, ISBN 978-80-262-0519-7
- Matějček Zdeněk, Dítě a rodina v psychologickém poradenství, vyd.1, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1992, ISBN 80-04-25236-2
- Matějů Petr, Straková Jana, Nerovné šance na vzdělání, vyd.1, Praha, Academia 2006, ISBN-80-200-1400-4
- Řičan Pavel, Janošová Pavlína, Jak na šikanu, vyd. 1, 2010, Praha, Grada Publishing,a.s., ISBN 978-80-247-2991-6

Řičan Pavel, S Romy žít budeme – jde o to jak, vyd. 1, 1998, Portál, ISBN 80-7178-250-5

Samková Klára, Romská otázka, vyd. 1, Blinkr, 2011, ISBN 978-80-87579-03-9

Vrtišková Marie, Teorie a metody sociální práce II, vyd. 1, Praha, Tribun EU, 2011, ISBN 978-80-263-0017-5

Jiné zdroje

Cesty romských žáků, Dopady inkluzivní reformy, [online], [cit. 2022-3-20], Dostupné na: https://osf.cz/wp-content/uploads/2019/06/Cesty_romskych_zaku_ke_vzdelavani_Dopady_inkluzivni_reformy.pdf

Dostupnost bydlení v ČR, [online], [cit. 2022-1-28], Dostupné na: https://www.mmr.cz/getmedia/9f1b0b9f-937b-41a4-8646-06ecdb4ee5b3/Publikace_CZ-Housing-affordability-in-cities_CZE_for-publication_cz_fin.pdf.aspx?ext=.pdf

Chce to více snahy, etnická diskriminace romských dětí v českých školách, [online], [cit. 2022-3-24], Dostupné na: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR7113532015CZECH.pdf>

Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví, [online], [cit. 2022-4-5], Dostupné na: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Informace_MPSV_k_postupu_organu_socialnepravni_ochrany_deti_v_pripadech_zaskolactvi.pdf/ce1307c5-ed65-f335-1e53-4630cc4e2aac

Matera Barbara, Zpráva o situaci matek samoživitelek [online], [cit.2022-1-29] Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0317_CS.html?redirect

Mimořádná okamžitá pomoc, MPSV, [online], [cit. 2022-2-28], Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/-/mimoradna-okamzita-pomoc>

Náhradní výživné, MPSV, [online], [cit.2022-3-10], Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/nahradnivyzivne>

Prokop Daniel, Neúspěšnost ve škole souvisí s exekucemi, [online], [cit. 2022-4-2]. Dostupné na: <https://www.paqresearch.cz/post/neuspeshnost-ve-skole-souvisi-i-s-exekucemi-nova-mapa-ukazuje-keré-obce-s-ni-umi-bojovat>

Práce s třídním kolektivem, inkluzivní škola, [online], [cit. 2022-4-2], Dostupné na: <https://www.inkluzivniskola.cz/prace-s-kolektivem>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, [online], [cit. 2022-2-16]. Dostupné na: [Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání \(RVP ZV\) – edu.cz](https://www.rvp.cz/rvp/rvc/rvc-zv)

Sčítání lidu, [online], [cit. 2022-3-24], Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/narodnost>

Vykořenění a reakce na ně, inkluzivní škola, [online],[cit.2022-3-16], Dostupné na: <https://www.inkluzivniskola.cz/vykoreneni-a-reakce>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání [online] [cit. 2022-2-16]. Dostupné na: [https://www.bing.com/search?q=Zákon+č.+561%2F2004+Sb.%2C+o+předškolním%2C+základním%2C+středním%2C+vyšším+odborném+a+jiném+vzdělávání+\(školský+zákon\)%2C+MŠMT+ČR+\(msmt.cz\)&cvid=4e9910ece2984d79b36a3c458ef9ca16&aqs=edge..69i57.2028j0j1&pglt=299&FORM=ANNTA1&PC=ASTS](https://www.bing.com/search?q=Zákon+č.+561%2F2004+Sb.%2C+o+předškolním%2C+základním%2C+středním%2C+vyšším+odborném+a+jiném+vzdělávání+(školský+zákon)%2C+MŠMT+ČR+(msmt.cz)&cvid=4e9910ece2984d79b36a3c458ef9ca16&aqs=edge..69i57.2028j0j1&pglt=299&FORM=ANNTA1&PC=ASTS)

Zormanová Lucie, Složky školní zralosti, Metodický portál RVP.CZ, [online], [cit. 2022-3-30], Dostupné na: [Odborný článek: Složky školní zralosti \(rvp.cz\)](https://www.rvp.cz/odborny-clanek-slozky-skolni-zralosti)

Zpráva Evropské sítě proti chudobě a sociálnímu vyloučení [online], [cit. 2022-1-28]. Dostupné na : <https://www.charita.cz/res/archive/027/003452.pdf?seek=1634287641>